

11. Чаричанський О.О. Підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за Кримінальним кодексом України: Дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2004.
12. Лозовский Л.Ш. Универсальный бизнес-словарь / Лозовский Л. Ш., Райзберг Б.А., Ратновский А.А. – М., 1997.
13. Про судову практику у справах про корисливі злочини проти приватної власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1995. – № 1. – С. 112-113.
14. Порошков В. Специфика имущественных прав // Российская юстиция. – 2000. – № 5. – С. 15.
15. Рыбаков В. Обязательственное имущество как объект гражданского оборота // Гражданское право. – 2008. – № 2. – С. 40-42.
16. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві України: Дис. ... д-ра юрид. наук. – К., 2007.

Надійшла до редакції 06.04.2012

ЛАРИНА О.В., здобувач
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.3/7

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ГРАБЕЖУ

Розглянуто основні питання визначення об'єктивної сторони грабежу. З'ясовано зміст суспільно небезпечного діяння, наслідків та способу вчинення грабежу.

Ключеві слова: об'єктивна сторона, суспільно небезпечне діяння, наслідки, спосіб.

Рассматриваются основные вопросы определения объективной стороны грабежа. Анализируется содержание общественно опасного деяния, последствий и способа совершения грабежа.

Ключевые слова: объективная сторона, общественно опасные действия, последствия, способ.

The basic questions of definition of the objective side of robbery have been considered. It has been considered the composition of socially dangerous act, the consequences and method of robbery.

Keywords: objective side, publicly-dangerous actions, consequences, method.

Важливим значенням для кваліфікації злочинів є правильне визначення його об'єктивних ознак, а саме об'єктивної сторони. Вирішенню питання з'ясування змісту суспільно небезпечного діяння, наслідків та способу вчинення грабежу у вітчизняній літературі приділено замало уваги. Це призводить до різного тлумачення об'єктивних ознак грабежу, помилок у кваліфікації злочинних дій та не сприяє ефективній протидії цьому злочинному явищу.

Отже, у цій статті зроблено спробу дослідити ознаки об'єктивної сторони грабежу, визначити та з'ясувати зміст суспільно небезпечного діяння, суспільно небезпечних наслідків та способу вчинення грабежу.

Над дискусійними питаннями щодо змісту об'єктивної сторони злочину працювали такі науковці: М.І. Бажанов, В.В. Сташис, Б.С. Нікіфоров, Н.І. Загородніков, В.Я. Тацій, Н.В. Дурманов, В.К. Глістін, А.Л. Дудников, Г.А. Матусовський та ін. Дослідженням об'єктивної сторони злочинів проти власності займалися Д.П. Альошин, В.П. Ємельянов, А.П. Дячкин, О.О. Горішний, М.Й. Коржанський, В.Г. Кундеус, В.М. Куц, П.С. Матишевський та ін.

Метою цієї статі є спроба на основі існуючих наукових підходів у теорії кримінального права визначити об'єктивні ознаки грабежу.

Відповідно до ч. 1 ст. 186 Кримінального кодексу України (далі – КК) грабіж – це відкрите викрадення майна. Отже, з об'єктивної сторони вчинення грабежу можливе у формі відкритого викрадення чужого майна, де суспільно небезпечним діянням слід вважати викрадення.

Поняття та ознаки викрадення чужого майна як діяння грабежу законодавець не розкриває. У науці кримінального права поняття «викрадення» було ґрунтовно досліджено В.Г. Кундеусом, який вважає дослідник, викрадення майна як видова категорія «викрадення» виражається в умис-

ному протиправному заволодінні шляхом фізичного вилучення рухомим майном із корисливих спонукань всупереч або поза волею власника чи іншого володільця [1, с. 172].

Сутність викрадення, на думку В.Г. Кундеуса, полягає в тому, що винна особа вчиняє фізичне вилучення майна, що характерно для вчинення крадіжки, грабежу і розбою. Об'єктивна сторона крадіжки характеризується таємним викраденням чужого майна, тобто таємне фізичне вилучення і наступне його обернення. Для грабежу характерне відкрите викрадення – відкрите фізичне вилучення, для розбою – фізичне вилучення за допомогою фізичного насильства, що небезпечно для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства [1, с. 153].

У літературі переважає думка про те, що крадіжка і грабіж вчиняються шляхом вилучення майна [2, с. 11; 3, с. 44, 103; 4, с. 228, 234; 5, с. 208]. Пленум Верховного Суду України у пункті 6 постанови № 12 від 25.12.1992 р. «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду України № 3 від 04.06.1993 р., № 3 від 13.01.1995 р., № 12 від 03.12.1997 р. вказує, що крадіжка і грабіж вважаються закінченими «...з моменту, коли винна особа вилучила майно...» [6, с. 133]. Г.А. Крігер, розглядаючи розкрадання с позиції «заволодіння», також вважав, що під час крадіжки, грабежу і розбою злочинне заволодіння майном відбувається шляхом його вилучення [7, с. 99]. Н.В. Володько стверджує, що викрадення при крадіжці включає сукупність таких обов'язкових ознак об'єктивної сторони, як таємне протиправне вилучення майна; безоплатне обернення цього майна на свою користь; заподіяння потерпілому матеріальної шкоди [5, с. 208].

Ми цілком підтримуємо таку позицію і вважаємо, що специфіка викрадення майна у грабежі полягає також у тому, що при його вчиненні, фізичне вилучення майна відбувається всупереч волі власника або іншого користувача майна. Так, у раз ненасильницького грабежу винний відкрито вилучає майно у власника або іншого користувача всупереч його волі.

Отже, викрадення чужого майна як суспільно небезпечне діяння грабежу – це фізичне вилучення чужого майна всупереч волі власника або іншого користувача.

Слід зазначити, що кримінальна відповідальність за викрадення чужого майна передбачена не тільки ст. 186 КК, а й іншими статтями, розміщеними у різних розділах Особливої частини КК (ст. ст. 146, 185, 262, 308, 312, 313, 357, 362, 410, 432 КК). Грабіж як викрадення чужого майна входить до загальної категорії викрадення, проте сам становить кримінально-правову категорією, що представлена злочинами, які вчиняються шляхом відкритого викрадення чужого майна. Насамперед це твердження ґрунтується на самому законі. Відповідно до ч. 2 ст. 22 КК особи, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності за грабіж (ст. ст. 186, 262, 308 КК). Так, наприклад, ст. 262 КК передбачає кримінальну відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем. Отже, викрадення вказаних предметів може вчинятися як таємно, так і відкрито – шляхом грабежу. Таким чином, фізичне вилучення чужого майна, всупереч волі власника або іншого користувача характерне і для злочинів, передбачених ст. ст. 262, 308 КК.

Наступною обов'язковою ознакою грабежу як злочину, передбаченого ст. 186 КК, слід визначити суспільно небезпечні наслідки.

У кримінальному праві під суспільно небезпечними наслідками розуміють шкоду (збиток), що заподіюється злочинним діянням [8, с. 116].

У літературі зазначається, що суспільно небезпечні наслідки при вчиненні грабежу полягають у спричиненні матеріальної шкоди власнику або іншому володільцю [9, с. 102; 10, с. 102]. А.М. Шульга та В.І. Павликівський більш деталізують сутність наслідків при грабежі і вважають, що суспільно небезпечні наслідки при вчиненні грабежу полягають у спричиненні матеріальної шкоди потерпілому внаслідок фактичної відсутності майна та неможливості його використання, володіння та розпорядження [11, с. 198].

У кримінальному праві наслідки майнового характеру поділяють на наслідки, що можуть виражатися у так званій позитивній шкоді чи упущеній вигоді (неодержані доходи). Позитивна майнова шкода полягає в тому, що майно, яке перебувало у власності чи володінні потерпілого,

протиправно вилучається чи знищується або ж пошкоджується [8, с. 116]. При грабежі суспільно небезпечні наслідки (школа) настає від того, що майно, яке перебувало у власності чи володінні потерпілого, протиправно вилучається. Отже, можна стверджувати, що наслідки майнового характеру при грабежі мають характер позитивної шкоди. В цьому зв'язку слід вказати на Постанову Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти власності» № 10 від 06.11.2009 р. відповідно до п. 25 якої, розмір майна, яким заволоділа винна особа в результаті вчинення відповідного злочину, визначається лише вартістю цього майна, яка виражається у грошовій оцінці. Вартість викраденого майна визначається за роздрібними (закупівельними) цінами, що існували на момент вчинення злочину, а розмір відшкодування завданих злочином збитків - за відповідними цінами на час вирішення справи в суді [12].

Отже, суспільно небезпечними наслідками грабежу є позитивна майнова шкода, розмір якої дорівнює вартості майна, що було відкрито викрадене винною особою.

Слід зазначити, що будь-який злочин тягне за собою суспільно небезпечні наслідки, які виражаються у спричиненні шкоди об'єкту кримінально-правової охорони. Проте, суспільно небезпечні наслідки, як ознака об'єктивної сторони складу злочину, можуть бути включені у склад злочину, а можуть лежати і поза межами складу. У зв'язку з цим склади злочинів, що передбачені ст. ст. 262, 308 КК, характеризуються тільки діянням і не включають суспільно небезпечні наслідки як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони.

У літературі зазначається, що притягнення особи до кримінальної відповідальності за грабіж вимагає встановлення необхідного причинного зв'язку між заволодінням чужим майном та спричиненням матеріальної шкоди потерпілому [11, с. 198]. Отже, обов'язковою ознакою грабежу слід назвати наявність необхідного причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням (викраденням) та суспільно небезпечними наслідками (майновою шкодою).

Необхідною ознакою грабежу як відкритого викрадення чужого майна є спосіб вчинення діяння. У науці кримінального права спосіб загалом визначається як сукупність (система) прийомів і методів, що використовуються при вчиненні злочину [8, с. 108; 13, с. 92; 14, с. 120-121].

В літературі зазначається, що грабіж характеризується відкритим способом викрадення чужого майна [15, с. 460; 11, с. 198]. Тобто способом вчинення грабежу є відкрите викрадення чужого майна.

Відповідно до ч. 2 п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України 06.11.2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» грабіж – це відкрите викрадення чужого майна у присутності потерпілого або інших осіб, які усвідомлюють протиправний характер дій винної особи, яка, у свою чергу, усвідомлює, що її дії помічені і оцінюються як викрадення [12].

У літературі зазначається, що при вчиненні грабежу винний діє відкрито, очевидно зухвало і свідомо зневажає присутність особи, яка володіє майном чи охороняє його від сторонніх осіб [16, с. 306]. Як зазначає Л.М. Кривоченко, грабіж (ст. 186) з об'єктивної сторони виражається у відкритому викраденні – вилученні чужого майна в присутності власника або інших осіб, які усвідомлюють те, що вчиняється. При цьому винний також усвідомлює, що його дії помічені, усвідомлюються цими особами, але ігнорує це [17, с. 153]. Слід зазначити, що до інших осіб не можуть бути віднесені співучасники грабіжника, а також інші особи, в силу певних зв'язків чи стосунків з якими винний розраховує на потурання з їхнього боку (не очікує будь-якої протидії вчинюваному ним діянню) [15, с. 460].

Тобто можемо стверджувати, що відкрите викрадення чужого майна у грабежі характеризується об'єктивними та суб'єктивними ознаками. Об'єктивні ознаки відкритого викрадення це – викрадення, яке вчиняється у присутності потерпілого або інших осіб, які усвідомлюють протиправний характер дій винної особи. Суб'єктивні ознаки – винна особа усвідомлює, що її дії помічені і оцінюються як викрадення.

Отже, відкрите викрадення чужого майна як спосіб вчинення грабежу – це викрадення чужого майна, що вчиняється у присутності потерпілого або інших осіб, які усвідомлюють протиправний характер дій винної особи, і винна особа усвідомлює, що її дії помічені і оцінюються як протиправні.

Слід зазначити, що найчастіше вилучення майна при грабежі від початку до кінця має відкритий характер. Але можливі випадки, коли процес вилучення починається таємно, але

надалі злочинець виявляється потерпілим або сторонніми особами. У такому разі відповідно до ч. 3 п. 4 Постанови Пленуму Верховного суду України № 10 від 06.11.2009 р. «Про судову практику у справах про злочини проти власності» дії, розпочаті як крадіжка, але виявлені потерпілим чи іншими особами і, незважаючи на це, продовжені винною особою з метою заволодіння майном, належить кваліфікувати як грабіж потерпілого [12].

Таким чином, підсумовуючи викладене, слід констатувати: суспільно небезпечне діяння грабежу – це викрадення чужого майна, що полягає у фізичному вилученні чужого майна, проти волі власника або іншого користувача.

Суспільно небезпечними наслідками грабежу як злочину, передбаченого ст. 186 КК, є позитивна майнова шкода, розмір якої дорівнює вартості майна, що було відкрито викрадене винною особою. Обов'язковою ознакою грабежу (ст. 186 КК) є наявність необхідного причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням (викраденням) та суспільно небезпечними наслідками (шкодою). Відкрите викрадення чужого майна як спосіб вчинення грабежу – це викрадення винною особою чужого майна, протиправний характер якого усвідомлюють потерпілий або інші особи, і винна особа усвідомлює, що її дії оцінюються як протиправні.

Список використаної літератури:

1. Кундеус В.Г. Кримінально-правова характеристика викрадення: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Х., 2004.
2. Бажанов М.И. Ответственность за кражу личного имущества граждан и за разбой по советскому уголовному законодательству. – Х., 1957.
3. Владимиров В.А. Квалификация похищений личного имущества. – М., 1974.
4. Советское уголовное право. Часть Особенная / Под ред. Н.И. Загородникова, М.И. Якубовича, В.А. Владимирова. – М., 1965.
5. Советское уголовное право. Часть Особенная / Под ред. Е.А. Смирнова, А.Ш. Якупова. – К., 1975.
6. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. – Х., 2000.
7. Кригер Г.А. Квалификация хищений социалистического имущества. – М., 1974.
8. Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. – Х., 2002.
9. Гуторова Н.А. Уголовное право Украины. Особенная часть: Конспект лекций. – Х., 2003.
10. Харченко В.Б. Уголовное право Украины. Особенная часть в вопросах и ответах: Конспект лекций. – К., 2002.
11. Шульга А.М., Павликівський В.І. Кримінальне право України: основні питання та відповіді: Навч. посіб. – Х., 2007.
12. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного суду України № 10 від 06.11.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0010700-09&p=1301395975052613>.
13. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. для студ. вищих навч. закладів – К., 2004.
14. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. —М., 2001.
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І Хавронюка. – К., 2001.
16. Кримінальне право України. Особлива частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / За ред. П.С. Матишевського та ін. – К., 1999.
17. Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х., 2010.

Надійшла до редакції 02.02.2012

